

Jaarverslag
&
Financieel Jaarverslag
over het academische jaar
augustus 2009 – juli 2010

STICHTING ROBERT A. LEVISSON

Postadres: In De Wolken 45, 1186 BG Amstelveen, NL – contact@levisson.nl – www.levisson.nl

Tel.: 06-54 69 09 19, (020) 640 24 58 – Bankrekening: 40.03.78.213

KvK: 34178043 - ANBI nr. 8110.01.994

Inleiding

Onderwijs en kennisoverdracht zijn sinds oudsher de kenmerken van joodse gemeenschappen, ze staan borg voor de joodse toekomst. Ons Instituut is eraan gewijd de kwaliteit van al dit onderwijs, thuis, in de gemeente in studiecentra, zo gedegen mogelijk te maken.

Een kader van rabbijnen die echt thuis zijn in de specifieke Nederlands-joodse cultuur ontstaat niet zomaar per toeval of door het zwaaien van een toverstaf. Daar is een toegewijde groep hoogwaardige docenten en bestuurders voor nodig die zelf geïnspireerd zijn zowel door onze traditie als door eigentijdse ontwikkelingen.

Het opleiden van leraren, voorzangers en pastorale werkers die weten hoe men de traditie relevant en inspirerend kan overbrengen is heel belangrijk, maar de essentie van alle opleidingen blijft die van de rabbijnen.

Het rabbijn-zijn is zowel een roeping als een professie en zoals vandaag de dag op alle vakgebieden gebeurt, wordt nu ook de rabbijn en zijn/haar werk nauwkeuriger onderzocht en kritischer bekeken dan in vroegere tijden. Dit betekent dat hij/zij duidelijk moet zijn over wat het beste is in zijn/haar motivatie en morele houding en dat hij/zij bereid moet zijn zichzelf aan te passen aan veranderende inzichten. Het luisteren naar waar gemeenten om vragen, waar een deel van de vele niet-aangeslotenen naar zoeken, is wezenlijk, evenals inspelen op behoeften waarvan men nu nog niet eens beseft dat ze bestaan.

Om aandacht te geven aan al deze aspecten is ons programma gericht op de intellectuele, persoonlijke en geestelijke ontwikkeling van de studenten.

In dit verslag kunt u berichten vinden over de gebeurtenissen en ontwikkelingen van ons instituut in het academische jaar 2009-2010 vanaf de feestelijke opening in augustus 2009 tot de nog feestelijker opening van het nieuwe gebouw van de Liberaal Joodse Gemeente Amsterdam, waarin ons Instituut nu in een mooie en functionele omgeving is gehuisvest.

U kunt lezen over onze rabbijnstudenten en de afgestudeerde rabbijnen evenals over de voorzangers, het opstarten van de lerarenopleiding, de ontwikkelingen met de bibliotheek en het onderzoekproject. We berichten over de wisselingen in het bestuur en de academische commissie, over onze zorg in verband met onze beperkte financiële mogelijkheden en over nog andere zaken. Vorig jaar vertelden bovendien een aantal afgestudeerde rabbijnen en voorzangers over hun eerste ervaringen, dit jaar komen enkele bestuursleden, leden van de academische commissie en docenten aan het woord om u iets te laten voelen van de sterke motivaties die deze krachten achter het Instituut drijven en die de studenten inspireren.

Blader het verslag op uw gemak door en lees wat u interesseert. We stellen uw reacties op prijs en willen graag meer informatie geven als antwoord op al uw vragen.

Robert A. Levisson was één van de grote, liberale voormannen in ons land.

Hij was een begenadigd spreker en schrijver en een voorvechter van Israël,

Hij overleed in december 2001

Jehie zichro baroech - יהי זכרו ברוך

Inhoud¹

Inleiding	2
1 Het studiejaar 2009-2010	4
De opening van het academische jaar	4
De “afronding” van het studiejaar	4
De rabbijnstudenten	4
De voorzitter prof. Ted Young: Leren met Levisson	5
Professional Development (Deskundigheidbevordering)	6
De lerarenopleiding	7
Ella Wijnschenk-Oesterman: Wat heb je nodig om rabbijn te worden?	8
Wetenschappelijk onderzoek	9
De Bibliotheek	9
Rabbin dr. Tzvi Marx: Opwindend en beangstigend...	10
Wijzigingen in het bestuur	11
De Decaan	11
Drs. Corry van Straten: Mijn betrokkenheid bij het Instituut	12
Rabbin Tamarah Benima: Knappe koppen	13
De Vrienden	14
Plannen voor 2010-2011 en verder	14
Mr Ite Rümke	15
2 De Financiering	16
De jaarstukken augustus 2009 t/m juli 2010	16
Balans per 31 juli 2010	16
Toelichting	16
Staat van baten en lasten over augustus 2009 t/m juli 2010	17
Toelichting	17
Fondsenwerving en Begrotingen	18
Lerarenopleiding	19
Voorzangersopleiding	19
Gezamenlijk project ontsluiting drie bibliotheken	19
Drs. Joost Levy	20
3 Appendices	21
Appendix: De Toekomst van het Levisson Instituut	21
Dr. Hannah Neudecker	23
Prof. Irene Zwiep, voorzitter Academische Commissie: Kasjroet voor de ziel	24

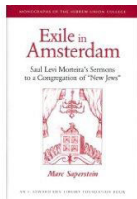
¹ De persoonlijke bijdragen worden voor de duidelijkheid in een andere lettertype weergegeven.

1. Het studiejaar 2009-2010

De opening van het academische jaar

Op 27 augustus 2009 werd het nieuwe studiejaar officieel geopend met een lezing door rabbijn prof. Marc Saperstein, het hoofd van het Leo Baeck College, de rabbijnenopleiding te Londen. Hij schilderde de situatie van de joden in Amsterdam in de eerste helft van de 17^e eeuw en vertelde over de Amsterdamse meesterprediker rabbijn Saul Levi Morteira en zijn befaamde derasjot aan de “Nieuwe Joden” in de stad. In 2005 publiceerde Saperstein een analyse van 550 van deze preken die recentelijk ontdekt werden in het Rabbijnen-seminarium te Boedapest.

De voordracht is te lezen op de website van het Instituut, www.levisson.nl > Archief > Lezingen.

Daarvoor vertelden enkele “Levissonrabbijnen” over hun ervaringen in het eerste jaar aan het werk in hun eigen gemeenten. Enkele van onze voorzangers verzorgden een mooie muzikale omlijsting.

De “afronding” van het studiejaar

Op 29 augustus 2010 werd het nieuwe gebouw van de Liberaal Joodse Gemeente Amsterdam groots en feestelijk ingewijd. Ons Instituut is nu gehuisvest in een bescheiden maar mooi ingerichte kamer op de 3^e verdieping. Deze dient vooral als collegezaal, voor individuele studie en voor vergaderingen. Een klein maar specialistisch gedeelte van onze bibliotheek staan op de planken in deze kamer. Het overgrote deel van onze boekencollectie bevindt zich in de hoofdbibliotheek van het gebouw, die wij delen met de LJG en die eveneens gebruikt wordt als college- en studieruimte (zie verder op blz. 9).

De rabbijnstudenten

Zoals in het vorige jaarverslag werd gemeld, bleek dat het vereiste tempo van de studie niet te combineren viel met de professionele werkzaamheden van de studenten. Hiertoe werd het programma bijgesteld en daarmee de studie met een jaar verlengd. Desondanks werd aan het begin van dit studiejaar duidelijk dat Joram Rookmaaker de benodigde tijd niet kon opbrengen en werd hij genoodzaakt de opleiding te staken. Zowel hij als wij hopen dat hij later wel de mogelijkheid zal hebben de studie weer te hervatten; in de tussentijd blijft hij de colleges Talmoed wel volgen als contractstudent en assisteert hij af en toe als vrijwilliger rabbijn Navah-Tehila met de diensten in LJG Utrecht.

David Snuijf keerde na zijn herstel terug in het programma. Door persoonlijke omstandigheden lukte het niet om zijn achterstanden in te lopen maar konden verdere vertragingen wel worden voorkomen.

Wij willen hem ook langs deze weg feliciteren; aan het begin van dit studiejaar stond hij met zijn bruid onder de choepa.

Clary Rooda zit goed op niveau met haar programma. Beit Ha'Chidush is heel tevreden met Clary en haar werk als "vervangende rabbijn," waarin ze door het Instituut begeleid wordt. Ook wordt contact met het bestuur onderhouden om feedback te krijgen.

Aan het einde van het studiejaar hield rabbijn Albert Ringer op met zijn werk als pastoraal werker bij Parnassia in Den Haag. Clary solliciteerde op deze baan van één dag per week en werd aangenomen. Daar wordt ze begeleid door drs. Corry van Straten, die in het najaar 2009 een module Pastorale Gespreksvoering voor onze studenten verzorgde.

Aan het begin van het studiejaar werd de toelating formeel bevestigd van Ira Goldberg uit Den Haag. Voor hem hebben wij een speciaal "inburgeringsprogramma" ontwikkeld, zodat hij zich kan inleven in zowel de Nederlandse en Nederlandse-joodse cultuur als in het liberale jodendom zoals beleefd in onze gemeenten. Hij werkt ook hard aan zijn Nederlandse taalvaardigheid en volgt alle colleges in het Nederlands.

Verwacht wordt dat Clary en Ira beiden hun studie zullen kunnen afronden in het voorjaar van 2012 en David hopelijk enige tijd daarna.

Nieuwe studenten

Bij de projecties voor de toekomst van het Verbond verwacht men dat wij ongeveer in 2020 weer een groep nieuwe rabbijnen nodig zullen hebben. Dit betekent dat wij in het afgelopen jaar niet actief hebben gezocht naar nieuwe studenten, maar dat wij wel in dit studiejaar voorbereidingen zullen treffen om de werving ter hand te nemen. Najaar 2013 hoort er in ieder geval een groep nieuwe rabbijnstudenten klaar te staan om hun studie te beginnen. (Zie verder op blz. 14)

Leren met Levisson

Ruim een jaar geleden werd mij gevraagd of ik interesse had toe te treden tot het bestuur van het Levisson Instituut en om dan meteen ook de nieuwe voorzitter te worden. Henk Wagenfeld, die deze functie vanaf 2004, dus bijna vanaf de oprichting op lofwaardige wijze had vervuld, had besloten dat het tijd werd terug te treden. Ik was zelf vanaf het eerste begin lid van de Academische Commissie van het Instituut en heb met plezier een actieve rol gespeeld tijdens het verlenen van de *semicha* aan de eerste vijf studenten die de opleiding hadden voltooid.

Vervolg op blz 6.

Vervolg van blz 5

Ik heb er vijf minuten over nagedacht, met het gezin overlegd of zij het er mee eens waren dat ik deze verantwoordelijkheid op me zou nemen en daarna aan rabbijn Lilienthal, die mij voor de functie had gevraagd mijn antwoord gegeven: 'ja zeker, en of!' Mijn benoeming werd bevestigd door het Nederlands Verbond voor Progressief Jodendom en ik begon met het vervullen van deze verantwoordelijkheid op 2 januari 2010.

Misschien zal het u interesseren *waarom* ik tot dit besluit kwam; dit raakt immers aan de essentie van wat ik geloof dat het Levisson Instituut betekent en zal kunnen betekenen voor de Nederlands-joodse gemeenschap.

Ik heb zo ongeveer alle 40 jaren van mijn professionele leven als wetenschapper doorgebracht. Ik ben in de VS opgeleid als elektrotechnisch ingenieur en onderzoeker en heb de afgelopen 29 jaar aan de Technische Universiteit Delft gewerkt aan Technische Natuurkunde; ik ben nu daar emeritus hoogleraar. In mijn vak gaat het over college geven over en onderzoek verrichten in natuurkunde en wiskunde en om het streven manieren te vinden om op een objectieve wijze onze fysieke wereld te beschrijven. Dat was -en blijft- de focus van mijn professionele wereld. Nimmer heb ik een tegenstelling gevoeld of bemerkt tussen deze bezigheden en mijn levenswijze als jood. Sterker nog, mijn gerichtheid op leren, bevragen en deelnemen zijn essentieel zowel voor mijn jodendom als voor mijn professionele wereld.

Als lid van de Academische Commissie had ik alle gelegenheid mijn formele ervaring in de academische gemeenschap in te zetten om de opleidingsprogramma's te helpen vorm te geven en daardoor ook indirect invloed te hebben op de vorming van de studenten. Ik heb zelf geen college gegeven in deze opleidingen; daar ben ik niet toe bevoegd. Maar ik kon wel de inhoud, de procedures en de voortgang evalueren.

Als voorzitter van het bestuur van Levisson heb ik nu de gelegenheid het Instituut de komende jaren te helpen leiden. Er zijn vele uitdagingen. Hoe vinden we nieuwe studenten voor de rabbinenopleiding? Hoeveel rabbinen moeten we opleiden? Welke activiteiten zou het Instituut moeten ondernemen naast de bestaande opleidingen tot voorzanger en leraar? Waar vinden we het geld om deze behoeften en ambities te financieren? Waar vinden we de toegewijde en begaafde mensen, die van het grootste belang zijn voor een Instituut, dat inmiddels internationaal erkend wordt? En als de tijd komt, waar vinden we een opvolger voor rabbijn David Lilienthal, wiens visie en onvermoeibare inzet dit allemaal mogelijk hebben gemaakt?

En dus, *waarom* heb ik 'ja' gezegd tegen deze uitnodiging? Omdat ik, als liefhebber van educatie in het algemeen en haar betekenis voor de joodse gemeenschap in het bijzonder toch op geen enkele wijze hierop 'neen' zou kunnen zeggen.

Mijn inspanningen voor het Levisson Instituut beschouw ik niet als werk, maar als een voorrecht.

Ted Young

Professional Development (Deskundigheidbevordering)

De Stichting Collectieve Maror-gelden had ons beperkte subsidies toegezegd voor programma's van verdere professionalisering van de afgestudeerde rabbijnen en voorzangers. Helaas waren daar bijzonder moeilijk te vervullen voorwaarden aan verbonden en heeft het bestuur besloten geen gebruik van deze gelden te maken. Desondanks zijn deze programma's, deels in iets gewijzigde vorm, uitgevoerd.

Voor de rabbijnen is –in aansluiting op de opening van het academische jaar– een studiedag gehouden onder leiding van rabbijn prof. Marc Saperstein uit Londen (zie blz. 4). In januari 2010 werd een studiedag doorgebracht met prof. Zvi Zohar van het Shalom Hartman Institute te Jeruzalem en de Bar Ilan universiteit. Een gepland 5-daags seminar met rabbijn prof. Margaret Wenig van de Hebrew Union College te New York in juni kon op het laatste moment niet doorgaan, omdat zij door problemen met haar visum bij aankomst in Londen –waar ze eerst college zou geven aan het Leo Baeck College– meteen naar New York werd teruggestuurd! Dit seminar zal voor en later datum wel opnieuw worden ingepland.

In deze periode is ook de mentoring van de afgestudeerden voortgezet. Genoemd mag worden dat de World Union Rabbinic Review Committee aan het einde van de verplichte mentoringperiode besloten heeft de voorlopige erkenning van de verleende semicha definitief vast te stellen, wat opnieuw voor alle betrokkenen een verheugend moment betekende.

Voor de voorzangers zijn vier studiedagen gehouden, waarin de onderwerpen zijn behandeld die tijdens de opleiding niet voldoende aan de orde konden komen.

Voor het jaar 2010-2011 zijn verdere bijeenkomsten gepland.

De Lerarenopleiding

Na een goed jaar voorbereiding is in juni 2010 de Lerarenopleiding van het Verbond voor het eerst onder leiding van het Levisson Instituut met 14 studenten van start gegaan. In de nieuwe opzet wordt iets minder nadruk gelegd op de academische diepgang dan eerder, maar wordt meer aandacht besteed aan de didactische en pedagogische vaardigheden van de studenten. Vooral wordt er goed op toegezien dat ze het joods-inhoudelijke materiaal dat zij tot zich moeten nemen goed leren vertalen naar kinderen van verschillende leeftijden en met gebruik van de bestaande lesmethodes.

De coördinatie is in de ervaren handen van de Matty van Eldik en Liesbeth Aussen, de leiders van het Landelijk Onderwijscentrum Rimon. De inhoudelijke planning wordt gedaan samen met rabbijn Hetty Groeneveld en in overleg met de decaan en met het Centre for Jewish Education van het Leo Baeck College in Londen, waar ook enkele docenten van betrokken zullen worden.

Voor meer informatie, zie de pagina's op de website van het Instituut.

Wat heb je nodig om rabbijn te worden ?

Het is 2003.

Aan de telefoon David Lilienthal, die mij uitnodigt om te brainstormen over "dat andere stuk kennis en vaardigheden" - niet de rabbinale - die je nodig hebt om rabbijn te worden. "Ik ga een opleiding in Nederland starten", zo vertelt hij mij, "en ik hoop dat jij met jouw kennis vanuit JMW mee wilt denken over hoe dat moet worden aangepakt." In no time was het brainstormgroepje getransformeerd tot de Commissie Beroepsvoorbereidende Vorming (BVV).

Lesprogramma's maken voor een opleiding die in Nederland nog niet bestaat, is een spannende klus. Het is zaak om een breed lessenpakket aan te bieden, gedoceerd door vakmensen, die ook kennis hebben van joods Nederland en weten hoe wij daar met elkaar omgaan. Vakkennis inhuren voor slechts vijf studenten op uitzonderlijke tijden is een kunst op zich. En geen enkele supervisor heeft ervaring met het superviseren van een rabbijn in opleiding. Tenslotte blijkt tijdgebrek het taaieste probleem. Creatief denken is een must.

Ook zijn er de meningsverschillen met de studenten over hoe de studie jaren ingericht moeten worden. Wie mag zeggen hoe het moet ? Strijdvaardige studenten of een eigenwijs clubje programmamakers !

Ik kom uit de hulpverlening en had geen ervaring met het maken van onderwijs. Mijn bijdrage ligt op het psycho-sociale vlak en ik heb kennis en ervaring in wat zo specifiek is aan joden in Nederland, de kracht en de gevoeligheden. Mijn bij Joods Maatschappelijk Werk opgebouwd netwerk in joods Nederland komt goed van pas.

Wat hoort bij je ambt als rabbijn ? Wat is nu precies je taak ?

Welke kennis heb je nodig van de niet-joodse maatschappij om ons heen, welke positie neem je in binnen en buiten de joodse gemeenschap ? Hoe beweeg je je in groepen ? In je eigen gemeente, of buitenshuis als vertegenwoordiger van je gemeente. Kennis opbouwen over levensloop processen, specifieke achtergrond en vragen en problemen van de mensen waarmee je werkt. Hoe ga je om met conflicten ? En nog veel meer uiteraard...

De tweede lichter studenten nu heeft het misschien nog zwaarder. Een groepje van drie met fulltime banen. Een hels karwei in beperkte tijd. Maar het moet lukken en het is onze taak - mijn taak ook als studentenbegeleider - om een deel van de weg begaanbaar te maken.

Bijna met ongelof zag ik hoe de eerste vijf studenten de semicha ontvingen. Wat was dit toch een aparte klus geweest. Daar stonden vijf officieel erkende, eigen Nederlandse rabbijnen. Een klein wonderdje.

Ella Wijnschenk-Oesterman

Wetenschappelijk onderzoek

Vorig jaar meldten wij in het jaarverslag dat in opdracht van het Levisson Instituut de historica Chaya Brasz een onderzoek op wetenschappelijk niveau zal doen over de ontwikkelingen binnen het [religieuze] Jodendom in Nederland in de negentiende en twintigste eeuw en daarover een boek zal publiceren. Dit om de duidelijke lacune te vullen, die bestaat in de geschiedschrijving van het Nederlandse Jodendom.

Nadat voldoende financiële middelen waren toegezegd door het Prins Bernard Cultuurfonds, Maror, het Henriëtte Boas Fonds en de Stichting Maatschappij tot Nut der Israëlieten in Nederland, kon het project in november 2009 daadwerkelijk van start gaan. Het onderzoek vordert gestaag en de door de onderzoeker uitgebrachte verslagen hiervan doen de lezers verlangen naar meer.

Het boek, dat zal worden uitgegeven door de Hebrew Union College Press in Cincinnati in november 2013, zal daarna ook in een Nederlandse uitgave verschijnen.

Verder is afgesproken dat bij de opening van het Academische Jaar 2011-2012 Chaya Brasz een lezing zal houden over haar meest opmerkelijke en belangwekkende ontdekkingen.

Voor een uitgebreider beschrijving van het project, zie Appendix 1, blz. 22 in het jaarverslag 2008-2009 (ook beschikbaar op de website).

De Bibliotheek

De verhuizing van de Liberaal Joodse Gemeente eind juli 2010 van de tijdelijke behuizing aan de Stadionweg werd voorafgegaan door de verhuizing van de gezamenlijke bibliotheek al aan het begin van de maand. Doordat de boeken al na de eerste verhuizing niet meer geordend op de planken konden staan, werd het noodzakelijk ze één voor één uit te pakken, te scannen en op de juiste plaats neer te zetten. Dit werk heeft ongeveer 6 weken gekost, maar was vrijwel klaar tegen de tijd van de opening van het gebouw.

Het project van de digitale catalogisering van de boeken werd formeel afgerond na de opening, maar het werk van de catalograaf zal nog tot in het jaar 2011 blijven doorgaan. Tijdens het project zijn er immers veel boeken toegevoegd aan de collectie. Ook daarna zal een professioneel persoon het werk in enkele uren per week moeten voortzetten, om

nieuwe boeken in te voeren en orde te houden op de planken.

De catalogus werd aan het einde van het verslagjaar op het Internet geplaatst. Er zijn twee links die naar dezelfde website leiden, www.levissonbibliotheek.nl en www.ljgbibliotheek.nl. Verwacht wordt dat in het begin van 2011 de website compleet en naar wens zal zijn. Alle informatie over de bibliotheek is op deze website te vinden.

Opwindend en beangstigend...

Hoe kan iemand zoals ikzelf, die al zestig jaar Talmoed studeert -van mijn negende jaar af- in de opleiding van het Levisson Instituut de enorme verschillen in achtergrond overbruggen naar de studenten toe, die met hart en ziel, maar zonder ervaring komen leren in een studie-opzet met beperkte tijd en flinke schommelingen in aandacht. Ze zijn, dat is genoegzaam bekend, volwassen mensen met een leven dat al gevuld is met werk en gezin, die hun rabbijnstudie daarin moeten passen.

Ik heb deze uitdaging aangepakt met een modulaire vorm van Talmoedstudie. Wat bedoel ik daarmee? In een jesjiwa bestudeert men doorlopend één traktaat of minstens een pèrèk (hoofdstuk) met commentaar en discussie. De chewroeta (studeren in paren) en de rebbe brengen evenwicht en zelfs verbetering in de eigen gedachten en denkwijze. In ons studieprogramma hebben wij deze weelde niet.

In de opzet van het Levisson Instituut bieden we de stof aan in delen van drie uur met huiswerk ter voorbereiding. Dit zijn delen, die over onderwerpen gaan die interessant genoeg zijn om de intellectuele en spirituele interesse te wekken. Zij worden aangeboden op een manier, die hun aandacht vasthoudt en hen motiveert om de moeilijke Arameese teksten te lezen en zich door het veeleisende Rasji-schrift te worstelen. De student wordt daarmee ook geprikkeld om na te gaan in hoeverre de tekst relevant is voor huidige kwesties waar hij/zij mee te maken krijgt als rabbijn of als meedenkend Nederlands staatsburger.

De sprong van teksten uit de 2^e tot de 6^e eeuw naar 2011 is niet zo vanzelfsprekend, zeker niet voor de student, maar als men deze ontdekt met de hulp van de docent (ik dus) is de blijdschap voelbaar in het Beth Midrasj waar wij werken. En de student krijgt hierdoor nieuwe energie om deze moeilijke maar essentiële literatuur de baas te worden, zodat die in de toekomst voor hem toegankelijk blijft.

Ik ben een buitenlander, die in Nederland woonachtig is sinds 1996. Ik praat met de studenten in het Nederlands, Hebreeuws, Engels met hier en daar een jiddisj woord, en dat terwijl de tekst waar we mee werken Aramees is. Gelukkig hebben we daarbij hulp van de Talmoedgidsen van Steinsaltz en Schottenstein. Alles tezamen maakt deze college-uren tot een waar avontuur in Judaica-onderwijs, dat soms opwindend is en soms angstaanjagend. Maar als ik zie hoe de eerste afgestudeerde groep in de Nederlands-joodse gemeenschap bloeit en participeert in kwesties die leven in de joodse gemeenschap en in de samenleving als geheel ben ik trots dat ik een deel van mijn zestig jaren Talmoedstudie mag bijdragen aan dit streven de joodse gemeenschap en haar creativiteit te behouden en bevorderen.

Ken jirboe - moge velen hun voorbeeld volgen!

Rabbiijn dr Tzvi Marx

Wijzigingen in het bestuur

In het verslagjaar hebben wij afscheid genomen van twee bestuursleden. Zoals gemeld in het vorige jaarverslag moest Philip Menco ons wegens overmacht door zijn werkdruk per 1 september verlaten. Zijn plaats werd ingenomen door Fred Salomon, voormalig secretaris van het bestuur van LJG Amsterdam en van het Verbond en beroepsmatig vice-president van de rechtbank van Amsterdam. Na het vertrek van Leo Frijda is hij een welkome aanvulling aan de juridische kennis in het bestuur.

Onze voorzitter bijna vanaf het eerste uur, Henk Wagenfeld, had al een hele tijd aangegeven dat na 6 jaar de tijd was gekomen om plaats te maken voor een opvolger. Wij zijn hem veel dank verschuldigd voor zijn rustige en bedachtzame leidinggeven en voor zijn speciale bijdrage tijdens de hele periode van opbouw van het Instituut.

Wij waren verheugd dat Ted Young inging op het verzoek van het bestuur om het roer over te nemen. Ted is niet alleen een zeer ervaren bestuurder, maar als lid van de Academische Commissie vanaf het eerste begin is hij ook goed ingevoerd in alles wat de inhoud van het Instituut betreft (zie ook blz. 6). Het enige bezwaar tegen deze benoeming was dat hij niet langer lid van de Academische Commissie kon blijven. De oplossing is gevonden in de mogelijkheid die de voorzitter heeft om alle commissievergadering (zonder stemrecht) bij te wonen. De commissie zal daardoor zijn inbreng niet hoeven te missen en de coördinatie met het bestuursbeleid zal eenvoudiger worden.

*Van links naar rechts:
Simone Haller (penningmeester)
Fred Salomon,
Wilma Stein (secretaris)
Ted Young (voorzitter),
Marja Hené.*

(Foto genomen in de bibliotheek aan de Stadionweg.)

De decaan

Dit is de plaats om te berichten dat de decaan, rabbijn David Lilienthal, te kennen heeft gegeven dat hij de dagelijkse leiding van het Instituut aan een opvolger zal willen overdragen nadat de huidige groep studenten hun studie hebben voltooid en zij hun semicha hebben ontvangen, waarschijnlijk in het voorjaar van 2012. Het bestuur, de Academische Commissie en ook het College van Rabbijnen beraden zich over de mogelijkheden een geschikte opvolger te vinden. De decaan heeft aangegeven te willen zorgen voor een ordentelijke overdracht en beschikbaar te willen blijven ook daarna voor het goed verder inwerken van de opvolger alsmede voor doceren in de opleiding indien men dit wenselijk vindt.

Mijn betrokkenheid bij het Levisson Instituut.

Via Albert Ringer raakte ik betrokken bij het Levisson Instituut. Hij volgde enkele lessen bij mij toen hij mijn collega werd bij de Multiculturele Geestelijke Verzorging van de ParnassiaBavogroep. David Lilienthal was op zoek naar docenten en al gauw bleken we met elkaar in zee te kunnen.

Mijn eerste module bij het Levisson Instituut was de Inleiding Geestelijke Verzorging in 2007. De tweede module vond plaats in 2009 en betrof Pastoraat en Pastorale gespreksvoering. Als pastoraal supervisor en opleider kwam ik nu heel concreet in aanraking met het Joodse gedachtegoed. Zeer getroffen ben ik door de openheid en de vrijheid van denken. Tegelijk wordt de kracht van de leefregels uit de Tora zeer serieus genomen. In dat spanningveld vindt de pastorale zorg voor de medemens plaats, geïnspireerd door bijbelse teksten en traditie.

Ik ben er zelf door gegroeid. Heel veel dank daarvoor.

Corry van Straten

PS. Bijgevoegd een van mijn koloms in Parnassia. Het laat zien hoe belangrijk het is als rabbijnen in alle ziekenhuizen voet aan de grond krijgen om daar naast het bieden van pastoraat ook een symboolfunctie vervullen.

* * * * *

Ik ben eigenlijk Joods....

Bij een bezoek op een afdeling benaderde ze mij. 'Mag ik eens met u praten? Ik heb u al een tijdje in de gaten gehouden..., hoe u bent en zo... Nu wil ik wel eens met u praten'. Ze komt weifelend en schoorvoetend over.

We maken een afspraak. Ze vertelt over haar leven, haar depressies, de zware behandelingen, het zoeken naar zin, de vele ervaringen van zinloosheid. Tijdens dat vertellen was er ook iets dat verzwegen werd. Ik voelde het wel, maar liet het zo. Een mens raakt alleen maar echt open als er geen druk ervaren wordt en als er niet aan hem/haar emotioneel getrokken wordt. Een mens gaat open als er vertrouwen is.

Bij onze tweede afspraak valt ze met de deur in huis: 'Ik ben eigenlijk Joods.... Maar dat durf ik niet zomaar te vertellen....' Ik kijk verrast.

Dan wordt ze heel open. Liberaal Joodse ouders. Tijdens de tweede wereldoorlog in het buitenland. De holocaust op een afstand meegemaakt. Die afstand is gebleven en heeft zich uitgebreid op alle gebieden. Ze voelt zich nergens thuis. Ze is naar verschillende kerken geweest, voelde vertrouwen, maar het was niet thuis. Zou ze naar een Joodse gemeenschap kunnen? Maar hoe kon ze dat aanpakken? Waar? Kon je er zomaar naar toe gaan? En dan?

Vervolg op blz. 13

Ik stel voor dat we samen naar de Liberaal Joodse Sjoel in Den Haag gaan. In die tijd was rabbijn Soetendorp er nog. We maken de dienst op een zaterdagochtend mee. Ze zit heel stil en luistert. Eeuwenoude bijbelteksten en muziek komen hier tot leven en raken de diepste zieleroerselen van de mens. Er komen tranen. Ze komt thuis. Rabbijn Soetendorp nodigt haar uit om vaker te komen en ze wordt opgevangen door enkele vrouwelijke vrijwilligers van de synagoge. Ze lacht. Het is de eerste keer dat ik dat zie.

Na dit bezoek heb ik nog een enkel kort contact met haar voordat ze wordt ontslagen.

Dit voorval staat niet op zichzelf. Er zijn meer patiënten die niet zomaar durven zeggen dat ze Joods zijn en/of Joodse wortels hebben. Er is angst om uitgelachen te worden, geplaagd te worden of gediscrimineerd. Die angst kan belemmerend werken bij het genezingsproces. Dat is de reden dat we een aantal jaren geleden een rabbijn hebben toegevoegd aan het team Multiculturele Geestelijke Verzorging. De ambtelijke status van de rabbijn geeft patiënten een duwtje in de rug om te praten over zijn of haar eigen levensbeschouwelijke achtergrond en de invloed daarvan op het leven en de omgang met de levensgebeurtenissen. Je bent als Joodse mens niet zo alleen als er ook een rabbijn in de instelling is.

Intussen hebben we gemerkt dat ook Joodse medewerkers van deze grote instelling aangenaam verrast zijn door de aanstelling van een rabbijn. Ook zij werden bevestigd in hun identiteit.

Corry van Straten

Knappe koppen

Hoe is het om in de Academische Commissie te zitten? Ruim een jaar geleden trad ik toe tot dit illustere gezelschap van deskundige dames en heren. En deskundig blijken ze ook inderdaad te zijn. En wijs. De Academische Commissie moet moeilijke afwegingen maken over de eisen die aan studenten worden gesteld, over de vorderingen die zij maken, over de perspectieven die zij hebben, op welke wijze zij kunnen worden gesteund.

Waarschijnlijk was de afweging een afgestudeerd student, rabbijn met semicha, te vragen in de AC zitting te nemen (al is dit nooit expliciet aan de orde geweest), dat een student kan vertellen hoe de opleiding tot rabbijn was, en vooral ook op welke punten deze beter of anders kan. Dat het aantal studenten zo klein is en iedereen de studenten zo goed kent, maakt het soms, vreemd genoeg, niet gemakkelijker om besluiten te nemen.

Wat indruk op me maakt is de zorgvuldigheid, de ernst en de expertise waarmee problemen worden geanalyseerd en oplossingen worden gezocht. Wijs ben ik zeker, maar fel en snel in mijn oordeel vaak ook. Wat dat betreft geeft lid zijn van de Academische Commissie me ook een mogelijkheid mijn deskundigheid als bestuurder te vergroten, door te luisteren hoe anderen tot een weloverwogen oordeel komen. Samen. Want, dat is het leuke en spannende van gezelschappen: een groep is slimmer dan het slimste lid. Dus: de AC is alleen al daarom een attractie en voorrecht voor mij, met zulke knappe koppen als medeleden.

Tamarah Benima

De Vrienden

Wij blijven alle Vrienden van de Stichting en het Instituut veel dank verschuldigd zowel voor hun morele als voor hun financiële steun. De continuïteit van het werk van het Instituut hangt voor een groot deel samen met hun bereidheid ons financieel te blijven helpen.

In het voorbije jaar heeft de Stichting Levi Lassen weer een toezegging gedaan van een subsidie voor de komende 3 jaren. Stichting Makaria en het Harry Philips Fonds hebben echter aangegeven dat zij hun –langer dan gebruikelijk verstrekte– steun beëindigen. Dit wat Makaria betreft mede omdat zij een bijzonder grote bijdrage geven aan de Amsterdamse nieuwbouw.

De doorgaande financiële crisis tezamen met de fondsenwerving voor dit gebouw – noodzakelijk als die is– heeft nadelige gevolgen gehad voor de financiën van onze stichting en wij vrezen dat dit de komende tijd zo zal blijven.

Ons streven is echter om dit kenniscentrum van het Liberale Jodendom in Nederland te behouden en actief te laten blijven. Dit vereist een gezamenlijke inspanning van het Verbond en onze gemeenten, besturen en individuele leden, om de kring van Vrienden te vergroten. Even belangrijk is het vinden van stichtingen die bereid zijn ons te steunen; ook daarbij hebben we de hulp nodig van u allen.

Plannen voor 2010-2011 en verder

Aan het begin van 2009 stelde het bestuur een concept beleidsnota op met enige voorlopige gedachten. Deze is te vinden in het Appendix op blz. 21.

Deze nota is met het bestuur van het Verbond en met de voorzitters van de gemeenten besproken. Een behoeftepeiling onder de gemeenten is in de loop van het verslagjaar gehouden, die uitwees dat wij over ca. 10 jaar als Verbond rabbijnen voor het vervullen van 4 fte's meer dan in de huidige situatie nodig zullen hebben – helaas niet in enkele gemeenten, maar verspreid over allemaal. Dit maakt het beeld wat gecompliceerder, maar ook hiervoor zijn oplossingen denkbaar. Deze peiling is de basis voor de projectie op blz. 5 dat wij een nieuwe groep studenten willen laten beginnen in 2013.

Als wij daarbij bedenken dat in de loop van de afgelopen 7 jaren 4 studenten de opleiding hebben verlaten omdat zij aan de eisen niet konden voldoen, en dat een aantal kandidaten niet zijn toegelaten, zullen wij onze creativiteit en energie volop moeten inzetten voor de werving. Enige vorm van garantie van een aanstelling na afsluiten van de opleiding zal hierbij helpen. De semicha is nu wel internationaal erkend, maar het blijft de bedoeling dat de opgeleide rabbijnen ingezet zullen worden voor het noodzakelijke werk in Nederland. Het is aan de gemeenten en het Verbond om hiermee aan het werk te gaan, het Instituut wijdt zich primair aan zijn hoofdtaak, zijnde de opleiding van rabbijnen.

'Kijk, dit is Ite', zei Ischa Meijer jaren geleden na afloop van een radio-uitzending tegen zijn jongere broer die ook had meegeluisterd in het zaaltje. 'Ze is een beetje an-gejiddeld.' En zo is het maar net. Hoe begon dat?

Ik ben geboren in Den Haag, in de Jozef Israëlslaan. En toen brak de oorlog uit en woonde ik ineens in hetzelfde huis, maar heette de laan naar Thorn Prikker. Ook een schilder, maar een die wel genade vond in de ogen van de bezetter vanwege zijn Blut und Boden-gedachtengoed. Ik begreep daar helemaal niets van.

Bij mij in de klas op het Nederlandsch Lyceum zat een Joodse jongen, met wie ik zeer bevriend was. Die was er niet tijdens de Hoge Feestdagen en dat vertelde ik thuis als een bijzonderheid. Mijn vader reageerde ontsteld. Lang voor de oorlog zaten er bij hem op het gymnasium namelijk vele tientallen Joodse kinderen, en het was doodgewoon dat zijn klas tijdens de Feestdagen een stuk leger was. En zo is mij vanaf dat moment gaan dagen welke enorme ramp zich had voltrokken en ben ik mij gaan interesseren voor het jodendom, en voor Israel. Het hielp dat Bob Levisson een van mijn vaders beste vrienden was, die ik toen ik ouder werd zelf ook goed heb leren kennen en naar wie ik gefascineerd luisterde als hij het bijvoorbeeld had over zijn lievelingsboek Ruth.

Voor ik rechten ging studeren werkte ik bij uitgeverij Polak en Van Gennep, als een soort veredelde secretaresse. Zo deed ik onder veel meer de productie van het kwartaalblad *European Judaism*. En leerde zodoende een aantal Engelse liberale rabbijnen kennen. Lionel Blue en Jonathan Magonet. Toen ik wegging bij de uitgeverij vond die laatste dat me een soort joods erelidmaatschap toekwam, waar ik heel trots op was. En denkend over de vraag: 'als ik zou geloven, wat zou ik dan zijn' - kwam ik altijd uit bij Joods. Met de heilige drie-eenheid kon en kan ik weinig aan.

En dus vielen er een aantal dingen op zijn plaats toen David Lilienthal mij vroeg de rabbijnen in spe te begeleiden bij het vullen van hun 'portfolio'. Een virtuele tas, waarin de stukken zitten waaruit blijkt dat de studenten een goede rabbijn kunnen worden. En waarin de vraag wordt beantwoord wat voor soort rabbijn ze willen zijn. Het was een groot plezier de eerste lichting studenten van 'Levisson' te leren kennen. En ik verheug me erop te gaan werken met de huidige groep.

Ite Rümke

2. De Financiering

De jaarstukken augustus 2009 t/m juli 2010

De jaarstukken 2009-2010 zijn op 15 november 2010 vastgesteld door JAN Accountants te Landsmeer.

Hieronder volgt een samenvatting. Indien men de volledige jaarstukken wenst te ontvangen, kunnen deze worden opgevraagd bij de stichting: contact@levisson.nl.

Ter herinnering: begin 2009 is een statutenwijziging doorgevoerd waardoor het boekjaar thans gelijk loopt met het studiejaar (1 augustus tot en met 31 juli van elk jaar).

Balans per 31 juli 2010

Activa		Passiva	
Vorderingen/overloop	€ 10.595	Stichtingskapitaal	€ 126.758
Liquide middelen	€ 296.922	Bestemmingsreserves	€ 63.914
		Vooruit ontvangen	€ 99.287
		Belastingen	€ 1.321
		Schulden/overloop	€ 16.237
<i>Totaal</i>	<i>€ 307.517</i>	<i>Totaal</i>	<i>€ 307.517</i>

Toelichting

De bestemmingsreserves bestaan uit een viertal fondsen:

Studentenfonds	€ 28.019
Fonds seminars Israël	€ 15.000
Fonds wetenschappelijk onderzoek	€ 9.000
Lerarenopleiding	€ 11.895

1. Het studentenfonds van € 28.019 is bedoeld om studenten die daaraan op grond van hun persoonlijke financiële omstandigheden behoefte hebben, een toelage te kunnen geven voor kosten die rechtstreeks met de studie verband houden. De eerste gelden van dit fonds zijn bijeengebracht bij het afscheid van de decaan als rabbijn van de LJG Amsterdam.
2. Het fonds seminars Israël van € 15.000 is in 2005 ingesteld om buiten de gewone begrotingen om voor de studenten met enige regelmaat een seminar in Israël te kunnen organiseren.
3. Voor (sociaal-)wetenschappelijk onderzoek, vooral in het buitenland, is in 2005 een bedrag van € 10.000 gereserveerd. In 2008 is uit het fonds een uitkering gedaan van € 1.000 zodat de reservering met dat bedrag is afgenomen. In 2009-2010 bestond geen aanleiding een bedrag aan het fonds te onttrekken of daaraan toe te voegen.

4. In 2007 heeft de Kiwi-Tielens Stichting een schenking gedaan, die in eerste instantie is aangewend voor de opleiding van voorzangers in de periode 2007-2009, maar die verder ten behoeve van de overige statutaire doelstellingen aangewend kon worden. Het bestuur heeft besloten in het boekjaar 2009/2010 het niet gebruikte deel van € 11.895 te doteren aan een bestemmingsreserve voor de lerarenopleiding.

Staat van baten en lasten over augustus 2009 t/m juli 2010

Baten:		Lasten:	
Vrienden en andere giften	€ 30.057	Decaan/adm. ondersteuning	€ 38.782
Subsidies	€ 78.002	Kosten decaan/bestuur/raden	€ 7.744
Publicatie boek	€ 9.492	Seminars	€ 1.104
Collegegelden	€ 3.470	Docenten en cursussen	€ 30.858
Rentebaten	€ 5.992	Boeken en lesmateriaal	€ 1.958
		Communicatie	€ 3.373
		Publicatie boek	€ 9.985
		Accountant/loonadministratie	€ 9.461
		Diversen/onvoorzien	€ 3.605
<i>Totaal</i>	<i>€ 129.518</i>	<i>Totaal</i>	<i>€ 106.870</i>

Saldo baten en lasten € 22.648

Toelichting

Het voordelig saldo van € 22.648 is ontstaan doordat de docentkosten lager zijn uitgevallen dan oorspronkelijk begroot. Hiervoor zijn twee hoofdzakelijke redenen aan te wijzen. Ten eerste dat dat in juni 2009 een wat lager studietempo is afgesproken met de studenten om de studiebelasting terug te brengen naar een voor hen haalbaar niveau. Ten tweede dat de ene student die een jaar vertraging had opgelopen en daardoor het extra jaar Hebreeuws had gemist, dit anders dan gepland niet heeft ingehaald in 2009/2010. De eerder begrote docentkosten zullen echter in de komende twee jaar wel moeten worden gemaakt en zal het batig saldo van dit en vorig jaar daartoe worden aangewend.

De post accountant/loonadministratie dit jaar binnen de begroting gebleven. Wij vinden deze kosten desondanks veel hoger dan gewenst en zoeken daarom naar mogelijkheden om ze verder te beperken.

Fondsen en stichtingen die specifiek als doelstelling het ondersteunen van onderwijsinstellingen hebben, zijn in Nederland niet voorhanden. Zelfs een professionele subsidiewerper heeft geen subsidiebronnen kunnen vinden. Onderwijs ziet men als overheidstaak. Een instituut als het onze komt echter door zijn geringe omvang en beperkte doelgroep niet spoedig voor overheidssteun in aanmerking.

Wij prijzen ons dan ook gelukkig dat wij ook in 2009-2010 zijn ondersteund door Maror en door de stichting Levi Lassen, door enkele particuliere fondsen, door het Verbond en enkele Liberaal Joodse gemeenten en door de Vrienden van onze stichting. Wij zijn allen zeer erkentelijk voor hun steun. Doordat de Stichting Makaria en het Harry Philips Fonds hun steun –in beginsel bedoeld als startsubsidies– hebben stopgezet is nu de financiële basis onder ons instituut beduidend minder gezond dan tot nu toe het geval is geweest. Desondanks zijn we beide instelling dank verschuldigd dat zij hun ondersteuning langer hebben doorgezet dan eerst de bedoeling was.

Of wij andere stichtingen of fondsen zullen kunnen vinden die ons steunen in de mate van de nu opgehouden subsidies is verre van zeker. De dit jaar gestarte lerarenopleiding en de projecten van Professional Development voor rabbijnen en voorzangers, zullen niet alleen uit subsidiebronnen kunnen worden gefinancierd. Die plannen zullen ook een aanslag doen op de thans nog beschikbare reserves. Daaraan kan worden toegevoegd dat de aanvullende financiering voor het tekort van € 8.815 in de begroting van het onderzoek van Chaya Brasz nog niet is gevonden en dat de Stichting zich hiervoor garant heeft gesteld opdat het project van start zou kunnen gaan.

Wij zoeken daarom naar nog meer Vrienden, stichtingen en fondsen die ons werk voor langere tijd met een vast jaarlijks bedrag willen ondersteunen.

Onze Vrienden worden steeds op de hoogte gehouden van de gang van zaken en zij worden regelmatig uitgenodigd om bijeenkomsten bij te wonen, bijeenkomsten die veelal ook een inhoudelijk programma kennen met een spreker uit binnen- of buitenland.

Fondsenwerving en Begrotingen

Voor het jaar 2010-2011 hebben wij van Maror een subsidiebeschikking gehad voor een bedrag van maximaal € 20.000, met daarbij de voorwaarde dat deze subsidie alleen bedoeld is voor de docentkosten en de kosten van cursussen van de rabbijnenopleiding. Verder hebben wij op 9 juni 2010 bij Maror een subsidieaanvraag ingediend van € 25.000 voor het jaar 2011-2012. Ook deze aanvraag is alleen bedoeld voor de docentkosten en de kosten van cursussen. De Stichting Levi Lassen heeft ons voor de jaren 2010 tot en met 2012 een bedrag van € 25.000 per jaar toegekend. De begroting van het Instituut voor 2010-2011 bedraagt € 137.000. De begroting laat een tekort zien van € 40.000 waardoor het eigen vermogen van het Instituut met dit bedrag zal afnemen.

Lerarenopleiding

De begroting van de tweejarige de lerarenopleiding is € 58.575. Hiervoor hebben wij afgelopen jaar een fondsenwervingscampagne opgezet zodat, ondanks de negatieve beschikking van Maror, deze opleiding toch door zou kunnen gaan. Dit heeft geleid tot een aantal positieve reacties en subsidies, voor een totaal van € 27.000 (inclusief de bijdrage van de deelnemers zelf). Dit was voldoende om van start te gaan. Verder heeft het Instituut nog een bestemmingsreserve van € 11.895. Deze begroting laat dus nog een tekort zien van € 19.680, hetgeen dus in het jaar 2011-2012 een probleem kan gaan worden. Het komende jaar wordt er dus nog steeds naarstig gezocht naar de ontbrekende financiën.

Voorzangersopleiding

De tweejaarlijkse voorzangersopleiding is vorig jaar afgerond. In verslagjaar 2009-2010 is het exploitatiesaldo bij wijze van subsidieafrekening ontvangen van Maror. Doordat in verslagjaar 2009-2010 nog enkele nagekomen kosten zijn gemaakt is het project afgesloten met een negatief saldo van € 884.

Kosten:	Realisatie totaal	Begroting tot totaal
Coördinator	€ 12.767	€ 23.000
Kosten subsidieafrekening	€ 1.785	€ 0
Docenten	€ 18.714	€ 28.150
Lesmateriaal	€ 1.730	€ 1.600
Kosten weekenden	€ 59.212	€ 58.480
Onkosten coördinator	€ 6.333	€ 2.400
Overige kosten	€ 1.369	€ 1.400
<i>Totaal</i>	<i>€ 101.910</i>	<i>€ 115.030</i>

Gezamenlijk project ontsluiting drie bibliotheken

In 2007 is een begin gemaakt met de catalogisering en ontsluiting van de bibliotheken van de LJG, de stichting Jiddisj en de stichting R.A. Levisson (zie blz. 4 en 9). Voor 2007 en 2008 zijn uitkeringen van Maror gedaan en ter aanvulling is een beroep gedaan op een door een particulier fonds afgegeven garantie. De aanvraag bij Maror is gedaan door de LJG Amsterdam ten behoeve van de drie rechtspersonen, maar het beheer van de gelden geschiedt door de stichting R.A. Levisson (waarvoor een afzonderlijke bankrekening is geopend). Het project is in november 2010 afgerond. Op een bijlage van het financieel jaarrapport zijn de uitgaven en ontvangsten die op dit project betrekking hebben inzichtelijk gemaakt.

De uitgaven tot en met 31 december 2008 voor dit project hebben vrijwel geheel bestaan uit de vergoedingen voor de aangetrokken catalogograaf. In totaal bedroegen de uitgaven tot en met 31 juli 2010 € 81.405. Die uitgaven konden worden voldaan door eigen bijdragen van de drie samenwerkende instellingen alsmede subsidies van Maror en een particulier fonds. In totaal tot en met 31 juli 2010 kwamen deze inkomsten op een bedrag van € 68.315.

De werkgroep Beroepsvoorbereidende Vorming levert maatwerk aan de rabbijnstudenten. De tweede kleine groep heeft een breed scala van kennis en vaardigheden en we zijn vanuit overtuiging en vanuit noodzaak sterk gaan inzetten op het aanbieden van kennis en vaardigheden die aansluiten bij eerder en elders-verworven competenties, EVC's zoals dat tegenwoordig heet. In de vorige eeuw noemden we dat 'aansluiten bij de beginsituatie'.

Door de studenten hun competenties te laten beschrijven in portfolio's willen we het bewustzijn van de student activeren om scherp te krijgen wat hun leerbehoefte is en hen stimuleren daar leerwegen voor te vinden. Deels door te kiezen uit het aanbod van de opleiding en deels door zelf leeractiviteiten te ontwikkelen om de benodigde bronnen aan te boren en daarmee te gaan leren.

Vanuit mijn eigen vakgebied ben ik zeer geboeid door groepsdynamische processen en de ontwikkeling van individuen. Ik tracht deze expertise in te brengen in het curriculum van de studenten. Een student heeft dit jaar een driedaagse werkconferentie gevolgd waarin de studie van groepen en systemen centraal staat. Een andere student had zo'n leerproces al elders doorgemaakt. Het leren door ervaren van de complexiteit van de dynamiek is waardevol voor het opnemen van rollen in joodse gemeenten.

Ik beperk deze activiteiten niet tot mijn rol binnen het Levisson Instituut. Met collega's van de Israëliësche associatie voor de studie van groepen en organisatieprocessen (OFEK), ben ik bijvoorbeeld bezig om in 2012 een Europese werkconferentie te organiseren met de titel: "Finding New, and Exploring Existing Roles of Judaism, Jewish Communities and Jews in the 21st Century." Wij hopen een leeromgeving te creëren waarin een breed scala van betrokkenen bij joodse gemeenschappen in Europa hun rollen verder kunnen ontwikkelen.

Vanaf het begin van de werkzaamheden ben ik bij de Commissie Beroepsvoorbereidende Vorming betrokken. Ik vind deelname waardevol omdat de groep, die een vaste kern heeft met elkaar in staat is om zowel samen te bouwen aan op maat gerichte leerwegen, als ook omdat wij in staat zijn te reflecteren op wat er in de eigen groep gebeurt als spiegel van het leerproces dat bij de studenten plaats vindt. Deze kwaliteit zorgt er voor dat wij leeractiviteiten kunnen blijven aanbieden die meerdimensionaal zijn. De ontwikkeling van de persoon van de student, de ontwikkeling van de vaardigheden van de student en het vinden van een plaats binnen de dynamische omgeving van een joodse gemeente en daarbuiten.

Joost Levy
Arnhem

Appendix

De Toekomst van het Levisson Instituut, een voorlopige visie (d.d. 10 dec. 2008)

Financiën

De kosten van de rabbijnenopleiding bedragen ongeveer € 150.000,- per jaar. Daarvan wordt ongeveer de helft gedekt door bijdragen van liberale organisaties en van Vrienden en door college- en cursusgelden. De andere helft komt uit subsidies van Maror, Makaria en Levi Lassen.

Het afronden van de studie van de huidige rabbijnenstudenten is gewaarborgd door het eigen vermogen van de stichting en de nog lopende toezeggingen. Verder geldt dat in de kosten van de tweejarige voorzangersopleiding is voorzien door bijdragen van Maror en van een particuliere stichting. Ook het afronden van de voorzangersopleiding is dus gewaarborgd.

Niet valt te verwachten dat Maror, Makaria en Levi Lassen op de langere termijn jaarlijks in het exploitatietekort zullen blijven bijdragen. Het zoeken van nieuwe subsidiebronnen is daarom gewenst. Wel moet worden opgemerkt dat bij genoemde subsidiegevers ten behoeve van specifieke projecten afzonderlijk subsidie kan worden aangevraagd en naar verwachting ook wel kan worden verkregen.

Organisatie

Naast de decaan (0,5 fte) is voorzien in een administratieve medewerker (0,2 fte), een tijdelijk coördinator voorzangersopleiding (0,2 fte) en in begeleiding door een accountantsbureau. Voor een opleidingsinstituut, ook al is het klein, is dit nauwelijks voldoende. Een sterkere organisatie van het instituut zou gewenst zijn. Het is in dit verband ook een gemis dat het instituut geen eigen kantoor heeft. De nieuwbouw van de LJG Amsterdam biedt daarvoor wellicht nieuwe kansen. Het is echter onvermijdelijk dat het bestuur, in het bijzonder de secretaris en de penningmeester, tevens werkzaamheden in uitvoerende zin zal moeten blijven doen.

Organisatorisch en inhoudelijk leunt het instituut zwaar op de huidige decaan. Diens werkkraft, kennis van zaken en ruime contacten hebben het instituut tot bloei gebracht. Deze manier van werken heeft weliswaar het voordeel van de flexibiliteit maar vormt voor de continuïteit van het instituut een risicovolle basis. Twee aspecten vragen om actie binnen afzienbare termijn.

- (a) Nu de eerste lichting van de rabbijnenopleiding is afgestudeerd en dus een gehele cyclus is doorlopen, zal een volledig uitgewerkt *opleidingsprogramma* ter beschikking moeten komen, onderverdeeld in de door eigen docenten te geven modules en de van andere instellingen, waaronder de universiteiten, af te nemen onderwijspakketten.
- (b) De waarneming en toekomstige opvolging van de huidige decaan moeten worden geregeld. Daartoe dient een *plaatsvervangend decaan* te worden benoemd die door de huidige decaan geheel wordt ingewerkt.

Samenwerking

Gesprekken met vertegenwoordigers van twee universiteiten hebben geleerd dat formele inbedding in een universitaire structuur te veel nadelen met zich zal brengen. Het eigen karakter en de flexibiliteit van het instituut zullen vrijwel geheel verloren gaan. Voordelen levert een en ander nauwelijks op. De bestaande samenwerking met de universiteiten en andere instituten behoeft ook niet geïntensiveerd te worden. Continuering van die samenwerking is natuurlijk wel van zwaarwegend belang.

Continuïteit van de opleiding

Uitgangspunt is dat zonder meer vermeden zal moeten worden dat het instituut gedurende een langere periode geen enkele activiteit ontplooit. Het risico van een blijvende inactiviteit en daardoor het verspelen van de opgebouwde naamsbekendheid en goodwill is te groot en bovendien valt te vrezen dat subsidiegevers en Vrienden ook blijvend afhaken.

De rabbijnenopleiding is de kerntaak van het instituut. Onzeker is echter hoeveel studenten deze opleiding zullen willen gaan volgen mede gelet op de voor hen bestaande arbeidsmarkt. Het is dan ook de vraag of de rabbijnenopleiding een doorlopende activiteit van het instituut zal kunnen zijn. Het heeft natuurlijk verreweg de voorkeur om een afgesloten opleiding van een bepaalde lichte aansluitend te laten volgen door een opleiding voor een nieuwe lichte. Dat zal echter niet altijd mogelijk zijn en dat heeft de nodige consequenties die onder ogen moeten worden gezien, zowel voor de continuïteit van het instituut zelf als in relatie tot de doorlopende kosten waaronder vooral uitgaven aan salaris van degenen met wie een dienstverband is aangegaan.

Er zijn verschillende andere activiteiten naast de rabbijnenopleiding mogelijk en het is verstandig beleid die andere mogelijkheden zo in te plannen dat periodes zonder rabbijnenopleiding daarmee worden opgevuld. Die andere activiteiten kunnen inhouden:

- (a) nascholingsprogramma rabbijnen;
- (b) nascholingsprogramma voorzangers;
- (c) lerarenopleiding conform model voorzangers (enkele weekeinden per jaar);
- (d) bestuurdersprogramma, eveneens conform model voorzangers (ter verduidelijking geen “bestuurscursus” maar een programma om bestuurders kennis te laten maken met het liberale denken in het verleden en in de moderne tijd);
- (e) kennismakingsreis “Liberaal Israel” voor leraren en bestuurders;
- (f) modules uit het rabbijnenprogramma, niet alleen vallend onder (c) en (d) maar ook voor belangstellenden en voor hen die overwegen de rabbijnenopleiding te volgen; naast (f) ook afzonderlijke en voor een ieder toegankelijke lezingen (vooral van buitenlandse docenten die in het kader van de opleiding hier al zijn);
- (f) en (g) zijn ook van belang om de naamsbekendheid van het instituut overeind te houden;
- (g) wetenschappelijk onderzoek.

Te overwegen valt om genoemde activiteiten zo mogelijk in samenwerking met andere bestaande instellingen uit te voeren. Voor de lerarenopleiding kan men denken aan Rimon, voor de bestuurders aan Kiwoen en voor wetenschappelijke publicaties na wetenschappelijk onderzoek aan Sja'ar.

Dit alles is slechts een onvolledige greep uit de mogelijkheden om met elkaar over de toekomst van het instituut na te denken. Het nadenken zal vervolgens geconcretiseerd moeten worden. Voor de nabije toekomst zal een *werkplan* met bijbehorende begroting en financiële dekking moeten worden opgesteld. Dit werkplan zal zo moeten worden ingedeeld dat het instituut niet gedurende kortere of langere termijn geen enkele activiteit ontplooit. Natuurlijk moet het instituut niet alleen in stand worden gehouden om het instituut zelf. Te verwachten valt echter dat de liberaal-Joodse gemeenschap behoefte heeft aan een veelheid van activiteiten op het niveau van het Levisson Instituut.

In het dagelijks leven ben ik als docent Modern Hebreeuws verbonden aan de Universiteit Leiden. In dat kader geef ik bijna alle colleges die met het huidige Israel te maken hebben: taal, literatuur, geschiedenis. Alleen de conversatie wordt door mijn collega Uzi Hagai verzorgd. Op onze colleges komen de meest uiteenlopende soorten studenten af, uit alle mogelijke opleidingen en met verschillende (religieuze) achtergronden, maar de joodse studenten zijn verreweg in de minderheid. Wel hebben de meesten een bepaalde affiniteit met Israel (anders zaten ze er niet!), hetzij vanuit hun christelijke traditie, of omdat ze een Israëliisch vriendje hebben of toch misschien ergens een ver joods familielid...

Dat mag dan allemaal zo zijn, maar toch heb ik het altijd als een beetje scheef ervaren dat ik wel jaar in jaar uit 'buitenstaanders' een gevoel voor Israel en jodendom probeer bij te brengen, maar joodse studenten hun eigen culturele erfgoed niet; en dat terwijl er op dat gebied zoveel in te halen valt!

Toen er dan ook sprake van was dat ik de tweede lichte rabbinestudenten les zou gaan geven in Tenach en Commentaren ben ik daar meteen op ingegaan. Ik heb dat met heel veel plezier gedaan, net als wat jaren later de cursus Sidoer-Hebreeuws voor de chazzanim. Op het moment zijn alle studenten op die punten een beetje uitgeleerd (hoewel...), maar wie weet komt er nog weer eens een gelegenheid. Graag! Niet dat er naast het moederschap, het LJG-leven en de muziek veel tijd overblijft, maar het is tenslotte voor de goede zaak, *le-sjem sjamajim...*

Hannah Neudecker

Kasjroet voor de ziel

'Als jij toen geen Hebreuws was gaan studeren,' zei een - inmiddels alweer wat oudere - kennis ooit tegen me, 'dan zou je nu vast en zeker koosjer eten.' Was ik destijds (het zal 1997 zijn geweest) nog ietwat verbouwereerd door deze voortvarende analyse, inmiddels heb ik me ermee verzoend. Innig verzoend zelfs. Want mijn verhouding met de kosjere keuken is, op z'n zachtst gezegd, altijd nogal losjes gebleven. Zelfs op mijn aanrecht in Jeruzalem ben ik er niet in geslaagd langer dan een maand de yoghurt en het gehakt bij

elkaar uit de buurt te houden. Een hoofdmaaltijd, om het even welke, is wat mij betreft geen maaltijd als-ie niet gevolgd wordt door een uitbundig toetje met veel (echte) slagroom. Voor een goede clubsandwich fiets ik graag een blokje om, en toen een van mijn studenten me wist te vertellen dat een ham-kaastosti eigenlijk *parve* is, kreeg hij van mij spontaan een voldoende voor zijn eerstvolgende tentamen.

Voor iemand als ik, met een redelijk werkend hoofd maar met de spiritualiteit van een oude badmat, bleek de academische studie van de joodse canon en haar bonte geschiedenis van meet af aan een redelijk (lees: rationeel en veilig) alternatief voor de wekelijkse gang naar *shouchet* en *shul*. Zolang ik maar aan mijn studenten kon uitleggen waarom er aan het eind van *Sjoftim* 5 'zomaar' een citaat uit *De Perzen* van Aeschylus opduikt, waarom Rasji's commentaar op de Talmoed en niet de *Gids* van Maimonides het belangrijkste werk is uit de joodse literatuurgeschiedenis, hoe het kan dat Nederland nooit een Haskalah heeft gehad, en waarom de filosofie van Gershom Scholem verreweg te verkiezen is boven die van Martin Buber, was ik domweg gelukkig in de UvA-burelen aan de Spuistraat. Voor iemand die *durch den Kopf* leeft zoals ik, was 'joodse wetenschap' altijd 100 % synoniem aan 'joods leven'.

Maar het bleek nog synoniemer te kunnen, toen ik (het zal 2001 zijn geweest) werd uitgenodigd een academisch steentje bij te dragen aan het nieuwe Levisson Instituut. Nu kon ik, om Samson Raphael Hirsch (1808-1888) maar eens te parafaseren, 'mijn' joodse wetenschap nog relevanter maken voor 'het' joodse leven in brede zin. In mijn vriendenkring werd aanvankelijk nog wel eens besmuikt gelachen wanneer men hoorde, dat ondergetekende mocht meepraten over het opleiden van een nieuwe generatie religieuze leiders. Maar dat lachen is definitief verstomd toen ze er stonden, op 26 Menachem-Av 5768: een nieuwe lichtung liberaal-joodse rabbijnen van eigen bodem, met de 'tweede leg' intussen alweer ruimschoots in de maak. Mij zul je niet horen zeggen dat de studenten van het Levisson slimmer of sneller zijn dan die van de UvA. Maar dat ik de afgelopen jaren 'mijn Torah' aan 'hun Derech Eretz' heb mogen verbinden, dat heb ik als een onvermoed, wellicht zelfs onverdiend, voorrecht ervaren.

Irene Zwiep